

Sygn. akt II UK 326/10

**WYROK
W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ**

Dnia 5 maja 2011 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Jolanta Strusińska-Żukowska (przewodniczący,
sprawozdawca)

SSN Katarzyna Gonera

SSN Małgorzata Wrębiakowska-Marzec

w sprawie z wniosku J. M.
przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych Oddział w P.
o emeryturę,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy, Ubezpieczeń
Społecznych i Spraw Publicznych w dniu 5 maja 2011 r.,
skargi kasacyjnej wnioskodawcy od wyroku Sądu Apelacyjnego
z dnia 6 lipca 2010 r.,

oddala skargę kasacyjną.

Uzasadnienie

Sąd Apelacyjny – Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych wyrokiem z dnia 6 lipca 2010 r. oddalił apelację ubezpieczonego od wyroku Sądu Okręgowego w P. z

dnia 12 stycznia 2010 r., oddalającego odwołanie J. M. od decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddziału w P. z dnia 31 marca 2009 r. odmawiającej prawa do emerytury w wieku obniżonym z tytułu pracy w warunkach szczególnych.

Sąd odwoławczy zaakceptował ustalenia faktyczne Sądu pierwszej instancji, zgodnie z którymi wnioskodawca był zatrudniony:

1. od 1 sierpnia 1968 r. do 15 marca 1972 r. w Przedsiębiorstwie Budownictwa Rolniczego w C. jako kierownik budowy;
2. od 16 marca 1972 r. do 28 lutego 1977 r. w P. Przedsiębiorstwie Budowlanym w P. na stanowisku kierownika budowy;
3. od 1 marca 1977 r. do 31 sierpnia 1977 r. w Spółdzielni Mieszkaniowej w C. jako kierownik Zakładu Remontowo – Budowlanego;
4. od 1 września 1977 r. do 30 listopada 1978 r. w Zakładzie Projektowania i Usług Inwestycyjnych „I.” WSM w P. na stanowisku specjalisty do spraw ogólnobudowlanych;
5. od 1 grudnia 1978 r. do 31 marca 1979 r. w Kombinacie Budownictwa Komunalnego w P. – Zakładzie Budownictwa Komunalnego w C. – jako zastępca dyrektora do spraw technicznych;
6. od 1 kwietnia 1979 r. do 23 listopada 1981 r. w Wojewódzkim Przedsiębiorstwie Turystycznym „N.” w P. na stanowisku kierownika grupy remontowo – budowlanej;
7. od 2 maja 1983 r. do 30 września 1989 r. w Zakładzie Murarskim J. M. na stanowisku rzemieślnika;
8. od 1 października 1989 r. do 31 sierpnia 1994 r. w Zakładzie Murarskim S. M. jako pełnomocnik właściciela pełniący funkcje kierownika budowy, kierownika zespołu budów; od 1 stycznia 1990 r. podlegał ubezpieczeniu społecznemu jako osoba współpracująca ze S. M.;
9. od 1 lipca 1999 r. do 30 września 2001 r. w Zakładzie Remontowo – Budowlanym S. M. na stanowisku pełnomocnika właściciela (sprawowanie nadzoru technicznego z tytułu posiadanych uprawnień budowlanych).

Sąd odwoławczy zaakceptował też, dokonaną na podstawie wyczerpująco opisanych zadań ubezpieczonego w poszczególnych zakładach pracy, ocenę Sądu Okręgowego o braku podstaw do uznania, że ubezpieczony wykonywał pracę w

szczególnych warunkach w tych zakładach pracy, które z uwagi na charakter zatrudnienia wnioskodawca wskazywał jako miarodajne do poczynienia takiego ustalenia, tj.: Przedsiębiorstwie Budownictwa Rolniczego w C., P. Przedsiębiorstwie Budowlanym, Kombinacie Budownictwa Komunalnego w P., Wojewódzkim Przedsiębiorstwie Turystycznym w P. i w Przedsiębiorstwie I. w P. Stanowiska, jakie ubezpieczony zajmował u tych pracodawców wiązały się bowiem z koniecznością wykonywania w szerokim zakresie obowiązków organizacyjnych, niezwiązanych z dozorem inżynieryjno – technicznym w warunkach bezpośrednio narażających na szkodliwe dla zdrowia czynniki, co uniemożliwiało mu sprawowanie dozoru stale i w pełnym wymiarze czasu pracy. Powołując się na utrwalone poglądy judykatury, Sąd drugiej instancji wskazał, że czynności ogólnie pojętego nadzoru lub kontroli w procesie produkcji wykonywanej w tych wydziałach i oddziałach, w których zatrudnieni są pracownicy wykonujący prace w warunkach szczególnych - w rozumieniu poz. 24 działu XIV Wykazu A, stanowiącego załącznik do rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze (Dz.U. Nr 8, poz. 43 ze zm.; dalej jako: „rozporządzenie”) – to wyłącznie te czynności, które wykonywane są w warunkach bezpośrednio narażających na szkodliwe dla zdrowia czynniki, a więc polegające na bezpośrednim nadzorze i bezpośredniej kontroli procesu pracy w szczególnych warunkach. Od powyższej zasady istnieją odstępstwa, ale dotyczące wyłącznie tych czynności, które są ściśle związane ze sprawowanym dozorem i stanowią jego immanentną cechę, jak np. sporządzanie dokumentacji dotyczącej dozoru i będącej jego integralną cechą. Jeżeli natomiast pracownik, tak jak wnioskodawca, obok zadań typowo dozorowych wykonuje w szerokim zakresie także inne zadania organizacyjne z tym dozorem niezwiązane, to brak jest podstaw do stwierdzenia, że dozór inżynieryjno – techniczny był wykonywany w pełnym wymiarze czasu pracy, co jest warunkiem niezbędnym dla nabycia prawa do emerytury w wieku obniżonym (art. 32 ust. 4 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych; jednolity tekst: Dz.U. z 2009 r. Nr 153, poz. 1227 ze zm.; dalej jako: „ustawa emerytalna” i § 2 ust. 1 rozporządzenia).

Według Sądu Apelacyjnego, nie jest okresem pracy w szczególnych warunkach także wykonywanie przez ubezpieczonego własnej działalności gospodarczej od 2 maja 1983 r. do 30 września 1989 r., jak również okres zatrudnienia w Zakładzie Murarskim S. M. od 1 października 1989 r. do 31 sierpnia 1994 r., gdyż wnioskodawca podlegał wówczas ubezpieczeniu jako osoba współpracująca ze S. M., a możliwość nabycia prawa do emerytury z tytułu pracy w warunkach szczególnych dotyczy wyłącznie pracowników.

W konsekwencji Sąd drugiej instancji za prawidłowe uznał stanowisko Sądu Okręgowego, że wnioskodawca nie wykazał co najmniej 15 – letniego okresu pracy w warunkach szczególnych, co jest niezbędnym warunkiem uzyskania prawa do emerytury w wieku obniżonym w myśl art. 32 ust. 1 ustawy emerytalnej.

Ubezpieczony wywiódł skargę kasacyjną od wyroku Sądu Apelacyjnego, opierając ją na naruszeniu:

1. art. 328 § 2 w związku z art. 391 § 1 k.p.c., przez wadliwe uzasadnienie wyroku, w którym przy dokonywaniu ustaleń faktycznych powołano jedynie część materiału dowodowego, z pominięciem niektórych dowodów;
2. art. 232 w związku z art. 391 k.p.c. przez niedopuszczenie zawnioskowanego przez ubezpieczonego w apelacji dowodu z danych ewidencji ludności, na okoliczność miejsca zamieszkania S. M. i J. M. w okresie od 1 października 1989 r. do 31 sierpnia 1994 r., które to uchybienie doprowadziło do niewłaściwego zastosowania w stosunku do skarżącego przepisów art. 26 ust. 1 i 2 ustawy z dnia 18 grudnia 1976 r. o ubezpieczeniu społecznym osób prowadzących działalność gospodarczą oraz ich rodzin i art. 4 ust. 2 pkt 4 ustawy z dnia 25 listopada 1986 r. o organizacji i finansowaniu ubezpieczeń społecznych, a w konsekwencji również przepisów art. 32 ustawy emerytalnej w związku z § 2 ust. 1, § 3 i § 4 ust. 1 rozporządzenia;
3. § 2 ust. 1 rozporządzenia przez błędną wykładnię polegającą na przyjęciu, że na stanowiskach pracy, o których mowa w wykazie A dziale XIV poz. 24, okresami pracy uzasadniającymi prawo do emerytury są okresy, w których praca w szczególnych warunkach jest wykonywana stale i w pełnym

wymiarze czasu pracy, bez możliwości uwzględnienia jakichkolwiek przerw w jej wykonywaniu;

4. art. 32 ustawy emerytalnej oraz § 1 i § 4 rozporządzenia przez błędną ich wykładnię polegającą na przyjęciu, że pracownikiem w rozumieniu tych przepisów jest osoba objęta ubezpieczeniami społecznymi z tytułu stosunku pracy, a nie osoba, o której mowa w art. 2 k.p.;
5. art. 32 ustawy emerytalnej w związku z § 2 ust. 1, § 3 i § 4 ust. 1 rozporządzenia przez ich niewłaściwe zastosowanie polegające na przyjęciu, że ubezpieczony nie wykonywał pracy w warunkach szczególnych przez 15 lat.

Stawiając takie zarzuty, skarżący wniósł o uchylenie wyroku Sądu Apelacyjnego, uchylenie wyroku Sądu Okręgowego i przekazanie sprawy Sądowi pierwszej instancji do ponownego rozpoznania, ewentualnie o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania, względnie uchylenie wyroku Sądu Apelacyjnego, jak również wyroku Sądu Okręgowego, a także zmianę decyzji ZUS przez przyznanie ubezpieczonemu prawa do emerytury.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Kasacyjny zarzut naruszenia art. 328 § 2 k.p.c. w związku art. 391 § 1 k.p.c. został uzasadniony w ten sposób, że Sąd Apelacyjny nie wyjaśnił podstawy faktycznej wyroku, przede wszystkim nie wskazał, na jakich dowodach się oparł i dlaczego nie uznał dowodów przeciwnych, co uniemożliwia kontrolę kasacyjną orzeczenia. W taki sposób uzasadniony zarzut naruszenia art. 328 § 2 k.p.c. w związku art. 391 § 1 k.p.c. nie może prowadzić do uwzględnienia skargi kasacyjnej. Nie ulega wątpliwości, że art. 328 § 2 k.p.c., opisujący wymagania formalne, jakim powinno odpowiadać uzasadnienie orzeczenia sądu, dotyczy również wyroków sądu drugiej instancji. Oznacza to, że również uzasadnienie wyroku sądu drugiej instancji powinno zawierać: po pierwsze - wskazanie podstawy faktycznej rozstrzygnięcia, a mianowicie ustalenie faktów, które sąd uznał za udowodnione, dowodów, na których się oparł, i przyczyn, dla których innym dowodom odmówił wiarygodności i mocy dowodowej, po drugie - wyjaśnienie podstawy prawnej wyroku z przytoczeniem przepisów prawa. Minimalne wymagania, jakie stawia się

w art. 328 § 2 k.p.c. uzasadnieniu w odniesieniu do wyjaśnienia podstawy faktycznej wyroku, polegają na wskazaniu ustalonych faktów oraz dowodów, na których oparł się sąd, i jednocześnie na wskazaniu przyczyn, z powodu których innym dowodom sąd odmówił wiarygodności i mocy dowodowej. Jednakże zakres zastosowania art. 328 § 2 k.p.c. w postępowaniu przed sądem drugiej instancji zależy od treści wydanego przez ten sąd orzeczenia. W przypadku, gdy sąd odwoławczy dokonuje własnych ustaleń, odmiennych od tych, na których oparł się sąd pierwszej instancji, powinien tę zmianę podstawy faktycznej uzasadnić w taki sposób, aby możliwa była ocena, czy zmiana ta była usprawiedliwiona (por. wyrok Sądu Najwyższego z 3 marca 2006 r., II CK 428/05, LEX nr 180195). Wówczas uzasadnienie wyroku sądu drugiej instancji powinno spełniać rygorystycznie wymagania z art. 328 § 2 k.p.c. Gdy jednak sąd odwoławczy, oddalając apelację, orzeka na podstawie materiału zgromadzonego w postępowaniu przed sądem pierwszej instancji, nie musi powtarzać dokonanych już wcześniej ustaleń. Wystarczy stwierdzenie, że przyjmuje je za własne (por. wyrok Sądu Najwyższego z 9 marca 2006 r., I CSK 147/05, LEX nr 190753). Jeżeli natomiast sąd drugiej instancji podziela ocenę prawną, jakiej dokonał sąd pierwszej instancji, i uznaje ją za wyczerpującą, wystarczy stwierdzenie, że podziela argumentację zawartą w uzasadnieniu wyroku sądu pierwszej instancji (por. wyrok Sądu Najwyższego z 16 lutego 2006 r., IV CK 380/05, LEX nr 179977). Uzasadnienie orzeczenia sądu drugiej instancji, w którym oddalono apelację, nie musi zatem zawierać wszystkich elementów przewidzianych w art. 328 § 2 k.p.c. dla uzasadnienia orzeczenia sądu pierwszej instancji. Zakres odpowiedniego zastosowania art. 328 § 2 k.p.c. w postępowaniu przed sądem drugiej instancji (art. 391 § 1 k.p.c.) zależy od treści wydanego orzeczenia oraz, w dużym stopniu, od przebiegu postępowania apelacyjnego (np. tego czy przed sądem apelacyjnym były przeprowadzane dowody), a także od działań procesowych podjętych przez sąd odwoławczy, dyktowanych rodzajem zarzutów apelacyjnych oraz limitowanych granicami wniosków apelacji (por. wyrok Sądu Najwyższego z 18 listopada 2005 r., IV CK 202/05, LEX nr 173639). Jeżeli sąd drugiej instancji oddala apelację, akceptując zarówno dokonane przez sąd pierwszej instancji ustalenia faktyczne, jak i przyjętą przez ten sąd podstawę prawną zaskarżonego orzeczenia, to wystarczające jest

przytoczenie w uzasadnieniu orzeczenia sądu drugiej instancji - jako podstawy prawnej rozstrzygnięcia - art. 385 k.p.c. (por. wyrok Sądu Najwyższego z 8 października 1998 r., II CKN 923/97, OSNC 1999 nr 3, poz. 60). Uzasadnienie zaskarżonego wyroku Sądu Apelacyjnego spełnia przedstawione powyżej wymagania kierowane w orzecznictwie Sądu Najwyższego pod adresem uzasadnienia orzeczenia sądu drugiej instancji.

Przy braku podstaw do uwzględnienia zarzutów sformułowanych w ramach drugiej podstawy kasacyjnej Sąd Najwyższy dokonuje oceny zarzutów naruszenia prawa materialnego, będąc związanym podstawą faktyczną zaskarżonego wyroku (art. 398¹³ § 2 k.p.c.), w której przyjęto, że we wszystkich zakładach pracy, które z uwagi na charakter swojego zatrudnienia wnioskodawca wskazywał jako miarodajne do poczynienia ustalenia o wykonywaniu go w warunkach szczególnych, tj. Przedsiębiorstwie Budownictwa Rolniczego w C., P. Przedsiębiorstwie Budowlanym, Kombinacie Budownictwa Komunalnego w P., Wojewódzkim Przedsiębiorstwie Turystycznym w P. i w Przedsiębiorstwie I. w P., zajmował takie stanowiska, które wiązały się z koniecznością wykonywania w szerokim zakresie obowiązków organizacyjnych, niezwiązanych z dozorem inżynieryjno – technicznym w warunkach bezpośrednio narażających na szkodliwe dla zdrowia czynniki, co uniemożliwiało mu sprawowanie dozoru stale i w pełnym wymiarze czasu pracy. Leżące u podstaw kasacyjnego zarzutu naruszenia art. 32 ustawy emerytalnej oraz § 2 ust. 1 rozporządzenia stwierdzenie o konieczności uznania za ściśle związane ze sprawowanym przez ubezpieczonego nadzorem na budowach tych czynności, które nie polegały na bezpośrednim nadzorze, ale stanowiły jego integralną część, jest więc oderwane od podstawy faktycznej rozstrzygnięcia. Zarzut naruszenia prawa materialnego nie może zaś odnieść zamierzonego skutku w zakresie, w jakim opiera się na kwestionowaniu dokonanych w sprawie ustaleń faktycznych i dokonanej oceny dowodów, a w konsekwencji na przypisaniu Sądowi drugiej instancji błędu w zastosowaniu przepisów prawa materialnego w stosunku do własnej wersji zdarzeń, a nie w odniesieniu do stanu faktycznego ustalonego przez ten Sąd.

Definicję ustawową „pracy w szczególnych warunkach” zawiera art. 32 ust. 2 ustawy emerytalnej. Zgodnie z tym przepisem, za pracowników zatrudnionych w

szczególnych warunkach uważa się pracowników zatrudnionych przy pracach o znacznej szkodliwości dla zdrowia oraz o znacznym stopniu uciążliwości lub wymagających wysokiej sprawności psychofizycznej ze względu na bezpieczeństwo własne lub otoczenia. Praca w warunkach szczególnych to praca, w której pracownik w sposób znaczny jest narażony na niekorzystne dla zdrowia czynniki. Jako przykłady takiej pracy można wymienić: pracę w narażeniu na hałas przekraczający dozwolone normy, w zapyleniu, w oparach chemicznych, w wysokich temperaturach lub zmiennych warunkach atmosferycznych. Pracę taką pracownik musi wykonywać stale i w pełnym wymiarze czasu pracy obowiązującym na danym stanowisku (§ 2 ust. 1 rozporządzenia), aby nabyć prawo do emerytury w obniżonym wieku emerytalnym. Motyw przyświecający ustawodawcy w stworzeniu instytucji przewidzianej w art. 32 ustawy emerytalnej opiera się zatem na założeniu, że praca wykonywana w szczególnych warunkach stale i w pełnym wymiarze czasu pracy obowiązującym na danym stanowisku pracy przyczynia się do szybszego obniżenia wydolności organizmu, stąd też osoba wykonująca taką pracę ma prawo do emerytury wcześniej niż inni ubezpieczeni. Pamiętać również należy, iż prawo do emerytury w obniżonym wieku emerytalnym stanowi odstępstwo od zasady wyrażonej w art. 27 ustawy emerytalnej i określonego w nim wieku emerytalnego, tak więc przepisy regulujące to prawo należy wyklądać w sposób gwarantujący zachowanie celu uzasadniającego to odstępstwo. Przy takim założeniu czynności ogólnie pojętego nadzoru lub kontroli w procesie produkcji wykonywanej w tych wydziałach i oddziałach, w których zatrudnieni są pracownicy wykonujący pracę w warunkach szczególnych w rozumieniu rozporządzenia, objęte poz. 24 działu XIV Wykazu A, to wyłącznie te czynności, które wykonywane są w warunkach bezpośrednio narażających na szkodliwe dla zdrowia czynniki, a więc polegające na bezpośrednim nadzorze i bezpośredniej kontroli procesu pracy na stanowiskach pracy wykonywanej w szczególnych warunkach (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 6 grudnia 2007 r., III UK 62/07, LEX nr 375653). Przy ocenie, czy określona kontrola bądź dozór stanowiły pracę w szczególnych warunkach, łącznikiem jest narażenie ubezpieczonego na czynniki istniejące na stanowiskach pracy podwładnych zatrudnianych w szczególnych warunkach. Również więc do kontrolującego czy dozoruującego wymaga się, aby praca z pkt 24 była wykonywana

stale i pełnym wymiarze czasu pracy na danym stanowisku (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 4 listopada 2008 r., I UK 111/08, LEX nr 741095). Jeśli zatem, jak ustalił Sąd Apelacyjny w niniejszej sprawie, czynności te nie są wykonywane stale i w pełnym wymiarze czasu pracy obowiązującym na stanowisku pracy związanej z kontrolą międzyoperacyjną, kontrolą jakości produkcji i usług oraz dozorem inżynieryjno-technicznym, to okres wykonywania tej pracy nie jest okresem pracy uzasadniającym prawo do świadczeń na zasadach określonych w art. 32 ustawy emerytalnej.

Jeśli natomiast chodzi o kwestie związane z charakterem zatrudnienia ubezpieczonego u S. M. w okresie od 1 października 1989 r. do 31 sierpnia 1994 r. (współpraca czy stosunek pracy), to istotnie w stanie prawnym wówczas obowiązującym podleganie ubezpieczeniom społecznym z tytułu współpracy z rodzeństwem przy prowadzeniu działalności gospodarczej nie było równoznaczne z tym, że zatrudniony nie miał statusu pracownika. Z art. 4 ust. 2 pkt 4 ustawy z dnia 25 listopada 1986 r. o organizacji i finansowaniu ubezpieczeń społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 1989 r. Nr 25, poz. 137 ze zm.) wynikało bowiem, że osoba zatrudniona w zakładzie prowadzonym przez swego brata i pozostająca z nim we wspólnym gospodarstwie domowym, nie podlegała ubezpieczeniu społecznemu jako pracownik, choćby rzeczywiście miała taki status. Stanowisko Sądu Apelacyjnego, że samo ubezpieczenie skarżącego w tym okresie jako osoby współpracującej ze S. M. wyklucza uznanie go za pracownika, jest więc nieprawidłowe. Nie może to jednak doprowadzić do uwzględnienia skargi kasacyjnej, albowiem biorąc pod uwagę długość tego okresu (niecałe 5 lat), nawet uznanie go za pracę w warunkach szczególnych nie pozwoliłoby na przyznanie skarżącemu emerytury w wieku obniżonym, skoro prawo do tego świadczenia uzależnione jest, między innymi, od wykazania co najmniej 15 lat pracy w warunkach szczególnych (art. 32 ust. 4 ustawy emerytalnej i § 4 ust. 1 pkt 3 rozporządzenia), a Sąd drugiej instancji, mimo rzeczywiście nieprecyzyjnego w tym zakresie fragmentu uzasadnienia wyroku, przyjął, w ślad za Sądem Okręgowym, że w żadnym ze wskazanych przez ubezpieczonego okresach nie wykonywał on pracy w warunkach szczególnych. Jak zaś wskazał Sąd Najwyższy w wyroku z 17 lutego 2009 r., I UK 228/08 (LEX nr 736712), w sprawie o emeryturę nie jest konieczne

rozstrzygnięcie przez sąd o wszystkich spornych okresach ubezpieczenia, jeżeli łącznie nie składają się na wymagany ustawą staż ubezpieczeniowy.

Z tych wszystkich względów Sąd Najwyższy, na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c., orzekł jak w sentencji.